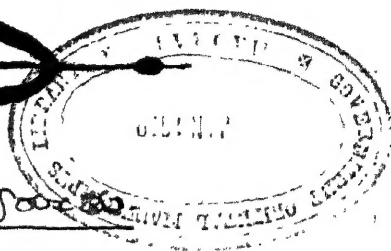

KL-73

R 1001

కవిజ్ఞానాంబునము.

కెమ్మూరి నరసయ్య జోషియ్య

నానా కైతఘ్నోపరంబు నను బతి నా నా వలాగింబుప్పే

నానీనుం జయి చంపలాస వీర కాలం ఘోరంమోయనక

భాసి యుంబది నావ యొడ నువ్వెవ్వ వచ్చెతియింబుంబువ్వు.

శా. శ్రీకృష్ణమూరి కులాభివృద్ధిచదు బుచ్చి క్షేత్ర పుత్రుల వా

అంకితము ఇచ్చి కలుగజేయుటకు వినయముగా కోరుతున్నాము.

శ్రీ కాంతి మరవాగ్నికుంఠవరసక్తా శీశుచందసన్మహా.

అంకుశ్చిత్తవృంకరాధుపవనాబ్జతార్పనాసక్తుః

ಗಿರೀಶ ಭಾವಾನಂದಿ ಕೃತಂ

తెలుగు పలుకుల ముద్రలు కలయిక దత్తి

కవులకా భారముగను వ్యక్తిరణమొకటి

పెసే నూ తతి మగతి క్కళకాస నుండు

శ్రీ వత్సమ్మగ చీక జాల సరస్వతిమంతు

పాపి బానికెప్పుడు చిత్తోషము గను

పరిశీలనకు తగిన అవకాశాలు ఉన్నాయని తెలుసుకోవడం

గవిజనాంజనమనెడు వ్యాఖ్యానమొకటి.

క. సురగణ కుశాభిగణముల

వరుస వెలింగింతు శబ్దవైకృతముల

దిరపలుచు వతియొడగాఁగను

తోటి వాసెదనితరకవిమతంబులనెల్లఁ.

శుభ్రమస్తు.

శ్లో. విశ్వశ్రయః కావ్యం తదనోపరితృప్తౌచహగర్భా
సావాగ్ధారసవృత్తిస్సాధ్యోహిరణ్యధా తశంతవిభిః.

టీక. కావ్యం = కావ్యము - విశ్వశ్రయః = సర్వభర్తృములఁగాఁగ్రాస్తృ
ము "నాన్మృషిః కురుతేకావ్య" మన్మాఁడుగనుక, యదౌర్ధ్వప్తిః
కవేర్ధీచః" అన్మాఁడుగనుకనున్న పవిత్రమును

"మహర్షి వర్చప్రవిభావశాస్త్రసా
త్మోతం మరౌకృతిమశక్తియక్తిమాన్
సమర్థుణా ర్హ్మజీలదేహినాంభవే
శ్రతిః పునోహేనా రావిపాప్సనా॥"

అవేద్యానియమున విశ్వత్ప్రపన్నకావ్యము సర్వాభిప్ర
స్థము. అది యెరుచువెనునొను. ఇష్టాప్సార్థములఁగాఁగ్రాప్త
మైనకావ్యము సర్వపాపహరముగనుకనిత్యైకీకృతమును

"కీర్తిస్థైర్య ఫలాంబతివరాపంసారంవిపశ్చిహ్న"

అనిష్ట, మహాకీర్త్య" అనిష్టి ప్రతిష్ఠితే పుత్రాణాం వివరములయె

కర్తిప్రతి పాదంపలుకునుగనుక

ఉపదిశతిహితార్థాన్ ప్రయోజనసంహితాయా
 భూమయతిశుభితోషం నుంగళంచాతనాతి
 అభిమయియతిదేవాన్ సత్త్వవికేర్తిహేతు
 ర్మయతిధనమశేషానంకితాంభ్రప్రబంధాన్" అనిన్ది
 తటాకం శననిక్షేపంబ్రహ్మస్థాపనమేవ,
 వనంకివాలయంకాత్మ్యం సుతాత్మ్యసత్వసాన్యణామ్,
 ముక్తికాస్పృష్టసంతానో మహాపాతకినామపి
 తారయం తుమగుర్నెల్లః పితౄనంభూయవంశబాన్.

అనిన్ది,

"మహానవిప్రవిష్టానిరథ్యాయానీవపావనాః
 కావ్యైష్టంకతనామానస్సైవ్యతేమానవైర్మరాః."

అనిన్ది,

"(శ్రుతిస్మృతిశ్చ)రాజోతిహాసవహనాదుల పర్ణింపఁబడ్డది
 గనుక, వ్యాసాదులుప్రవర్తించినవిష్టాశ్శులునుగనుక కావ్యము
 సర్వార్థాత్మకము.

"తదదానాషా పరికృతౌచవాగర్థా"

తత్ = ఈ కావ్యము, అదానాషా = అపార్థదోషారహిత
 ములున్న, పరికృతౌచ = అలంకారయంత్రములున్న, వాగర్థా =
 శబ్దార్థములు. రెండువిశేషణములెల్లయుంటే

4.

"క. జీతేని సు రా సు రో ట్రు బ

తా క ఘూ క ఘూ ము ల క బి న వ త ర ణం బు ప వి పి రి."

అ నౌ వా క్త్రే ము గు ణా లం కారా ది యు క్త మైనా దోష ప పి
త ము గ ను క తా వ్రే ము గా ను.

భం దూ యు తి భంగ మోష యు క్త మైన దని తే వి సే ది. భం
దూ దర్పణం బు న దాష ప్రక రణ మం దు.

గీ. ప ని యు గా ను భం దూ యు తి భంగ ము లు వి

సంధి క ము పు న శు క్తి సం శ యు మ ప త్ర

మం బు వ్రా క్త మ పార్థ వు మ జి వి రూ పి

తా ప శ బ్ద వి రూ డం బు ల న గ గ గ డ్డ "

త్ర ట్టి మోష ము లు వే కుం ద వ క న ని తా వ్రే ము

క. పా త్ర పా త్ర న మ సో యు మ

రా త త మ తి సం ధౌ వా ర్తి యో పా న న ము క్

సో తా ప తి ఘా ట యు సం

ప్రీ తి నె న ర్తు రు వ్రే గ్గ ద ని త్రి ది వి యు క్." అ నౌ వా క్త్రే ము

దోష ర పి త మైన ను గు ణా లం కార యు క్త ము తా ను గ ను త తా
వ్రే ము గా ను

"గు ణా లం కార సం యు క్త క ణ్డా క్షే దోష ప ర్జిత

గ క్త్ర ప ద్మో బ్ధ యు మ యుం తా వ్రే మ తా వ్రే వి దోష వి దుః.

అ ప్త రు గ ను క గు ణా లం కార యు క్త దోష ప ర్జిత క ణ్డా

ధృమవైకావ్యమునిగింపెడి.

సావాగర్భరసపుత్రిః"

1 యుయోధిద్రునానౌమి, రసపుత్రిః = యభావాదిరూపముల
చేత శృంగానాదిరసాలంకారాంత్రీయమై యుండునోం, సా =
ప్రిది, వాక్ = శబ్ద మనఁబడును.

సూ. "సాన్యైర్హిం రసాలయథా తథం కవిభిః."

శబ్దమనగారసాంత్రీయమైనదిగనుక, యథాతథం =
యేయే సూపమున నున్నను, కవిభిః = కవులచేతను, రసః =
ఆరసము సాన్యైర్హిం సాశ్రింపఁబగ్గది యేకతా. యిహ
పముననైనననగా సంస్కృతకావ్యమువేకావతననవచ్చు.
సతల బినసావ్యముతైత్తి భాసం కావ్యములును సాపరహి తము
కొలుని ప్రాశ్నమనూత్రిమనకు నైకమ భీమ కష్టంబుకొనెడి.
"కవిభి సాన్యైః" అని విధిరూపప్రభృతములు న్నది గనుక యాశూ
బతలక్షణకవికర్ణితకావ్యమే పవిత్రమనుట.

"సప్తవీన కృషిర్థక్షేపం మౌ వశికగణాదివిత్

ప్రకంఠస్సభగా కంఠాదైవజ్ఞైశ్చ కవిర్హవే."

అన్యాయముగనుక నీలక్షణములు గల కవిపవిత్రుఁడు అతఁడొ
కాని "కవిగీర్తప్రజం" అని యు "కృషిర్థప్రకృతిః కవిః"
అని యు నీయెదలయిన ప్రతివాక్కులచేతఁ బవిత్రుఁడనిపెప్పు
బడును. తత్కావ్యము పవిత్రమే యనుట. ఓ యాకల్పనా

సమయ్యందై తేనేయలును

"విభావకౌ భావిత వస్తువర్ణకః ~~విభావ~~

ప్రభుః పురాణాగమశాస్త్రాంతర్భూతః.

తవిపుకన్తాజ్ఞీలవాక్త్యులయోగవి

ప్రయోగమునామోచితప్రవేశం. " అని వాక్యప్రయోగ

గద్యములయందు లాకష్టములను చూపించుచును. కులీన
హృది గుణమువలెయిస్తును.

"న కూర్మో వ్యవహారాంతర్యం కుమోచ్చిష్టం హవిర్భూతం"

అని యితిహాసమున నెఱవేరుచున్నదిగానూక కులీనత్వ
దిగుణలక్షణములను దేవతయని తెలిసితి. కుమో! అసద్భిగో
గి భాషాకావ్యమునైనను నవిత్రిమయినదికల్యాణము ప్రతి
నిషేధములు మేల్పడవులు నుగమకపవిత్రమెట్లొక యుత్తర
సూత్రములచేత ధృవములును. ఈ వ్యాకర్మములు. వా
నిలక్షణములు.

"గీ. కంఠమరయ నర్చిగీతకథగణంబు

నపగషష్టంబు గురుల ఘనైవనా ర్చి. "

౨. క్షే. స్వస్థానవేష భాషాజమతాసంతార సప్రతిబద్ధిగియ

మొకేచవలనున్నారితైత్రితకావ్యాని బాన్దిన పవరయి

అకా స్వస్థాన = స్వస్థానమునకు, వేష భాషా = వేష భాష లయ్యు

అభిమతాః = అభిమతములు, సంపదః = పదాలు, రసప్రియబుద్ధియః =
 రసప్రియబుద్ధులైన బుద్ధిగలవారై, లాకే = లాకమందు, వేక్తుత
 కం వానివ = దేశభాషాకావ్యములనున్న, బహుమన్యంతే =
 బహుమానితురు, అస్మదపవరయః = ఇతరమనుషియిన
 జ్ఞు, యితరదేశభాషలవిదివిష్టదేశభాషలసేవమమానితు
 రనితావుల్లము. ప్లేక్షాన్రములు శ్రుతిగర్హితములైనను, అవి
 విదియనది వ్యవహరమునవరనియగుచున్నదిగనుక సపరిహర
 త్తము. అంబులారసవత్కావ్యములైతేభగవత్పురములును
 జ్ఞానకరములును సత్పురుషభక్తములును, భక్తప్రియైశ్చ
 కరములును నగుచున్నవి. బలవదిష్టానుబంధములైతే నిష్ఠ
 భములైన గతివర్తములు. ఎట్లన్నఁ గ్రీర్ణార్థముగ వానిప్ర
 తిగ్రీహంవము, భర్తార్థముకాబసాక్ష్యేదికము, తీర్థయూత
 ర్థముకీకటాదిప్రదేశముమొదలయినవి గతివర్తములగు
 చున్నవి. మూలసాక్ష్యేదికమువలెదేశభాషాస్వీకారము
 కేవలగర్హితముగాను. గర్హితమైతే వతిక్రూరబిదేశభాషా
 మిత్రితరూపకావ్యములు యుగాయగములపెట్టవలెన్
 కరించెదరు? అటుగాక

“దేశభాషాభూతానిరచితానివమానైః

ప్రత్యాకాప్రేరణాసాంక్ష్యజ్ఞయిమాప్రావిమానవః”

అనువచనమునకుఁబావుర్చిమెమన్న, “ప్రదేశవ్యతిరిక్త

8.

భూషం రచితములైన యాచారములు భారతభాగములు జె
ప్తులున్నవేద నావరింప వద్దనుట. "అవ్యసంపాదు" అన్న
స్థలముందు నీయర్థమే వ్రాసి నావయి. అపరిస్మృతములైన
యితరభాషలవలన భలమువేరు. పరిస్మృతములైన ప్రజా
శబ్దాంతాత్మములముల నేదోపలముగలను. అనగా నాంధ్రు
లకు ~~అ~~ (అ) భూషం తాత్పర్యములు గలిగినవిలు. "కావ్యసం" అని
యతారము యోగము వలన బదపదార్థ నిష్పన్నమైనచో పలు
సస్మాద తాత్పర్యములును అచరింతురనుట. ఇట్టిప్రభువేద సస్మా
తాను భవము వేని వాగలు పుష్పజేశభూషం తాత్పర్యములు గలిగిన
వలు. - అంతాదేశ నిర్ణయము. అంతారమాదామనియం
కు.

? "కం. శీపర్వతకాళేశ్వర

శ్రీగణేశాయ నమః సంజ్ఞావరణాత్రివింగా

కనమనూనాంధ్రులెకం

బరుగానత్రివింగ శేషమనలజనుగృహం.

"గ. తత్త్రివింగపదము తత్త్వపంబగుటచే

దెలుగులెక మనలగలచేపపనియె

దెనుకలెనుగులెక మనియొచ్చి కేం దలు

బ్బాస పంపగమలలెరగుమందు.

శీపర్వతకాళేశ్వర శ్రీగణేశాయ నమః సంజ్ఞావరణాత్రివింగా

యోమ శ యోంధ్ర)దేశ మనితెలిసేది. ఈవ్యాకరణ మంబు
సాంధ్ర) భాష నాల్గుని భేమ లని చెప్పుచుండగా నయిదు విభా
ములని యిలంకారముగా మఱి యిందు నవద్యము లొక న
నాడడు. అది ముందట వ్రాస్తున్నాము.

3. శ్లో. "సిద్ధిర్లూకాభ్యుత్థామోక్తేవన్యాభ్యుత్థానిత్యే

సంస్కారాభ్యోనియమోనియమాభ్యుత్థామోక్తేవన్యాభ్యుత్థానిత్యే

ఇది నాలుగుసూత్రములు.

భేద. సిద్ధి = అంధ్ర)భాషాసిద్ధి, లూకాత్ = లూక)వ్యవహారములు
న, ద్యుత్థా = మూడవది నది (వ్యవహారసిద్ధిమనుట) లూకః = లూక
వ్యవహారము, అనన్యాభ్యుత్థా = ఇన్య)మైనది తొనిదిన్ని, నిత్యే
= నిత్య)మైనదిన్ని (యెప్పటిని-భాషాతనిత్యము కలపేయనుట)
నియమః = లక్షణము, సంస్కారార్థముః = సంస్కారముకైఅకు
సలక్షణమైనది (సంస్కార)మువంతుమనుట) "అనియమాత్ =
లక్షణమువేనందువలన, గతిమ్యంహి = గతిమ్య)నుగును. యత్తే =
ఏది గతిమ్య)మనెడిదా, అపభ్రాంతః = అది యింపకబ్బమనిపి
యకుమను. అపభ్రాంత)యోధ్యము గండుగనుక తద్వివేక
ముతాలకు వీశాస్త్ర)మునత్రవక్తిపవవేననుట. లక్షణమునం
బినది సామ్య)ము లక్షణమువేనిది గతిమ్య)ము. ఇందుకు సాహ
రణము.

3. వారి ముఖ సురపాలకుడి

బరికింపఁగరాని వెలుగు పరమేశ మనె

వార వంస సరము సంతత

తరుణ కుఞ్జలంపఁగు శైలకన్యామూర్తి"

ఇందు లాను "సురపాలులకు, "సరము," "కుఞ్జలం," "శైలకన్యా"

ప్రవృత్తిలక్షణములుకావు. కనుక గతివృత్తులు. ఇవేసలక్ష

ణము శైవీసౌమ్యములు. ఎట్లంటే

"క. హరిమయి సురపాలురకు"

బరికింపఁగరాని వెలుగు పరమేశ మనె

వార వంస సరము సంతత

తరుణ కుఞ్జలంపఁగు శైలకన్యామూర్తి"

గతివృత్తిసౌమ్యభేదము విలువవే తెలిసిది. ఇంతను మఱి

కాన్పి గతిమోర్తియు

"క. తరసదములు గారడములు

గానరచీనరలు నైన కుఞ్జలిపలుకువ

ఇదియు గతివృత్తులనా

హరిసౌమ్యులు దెగమనెడు నవియొకపలుకొ

నీ. కూసలు వేసలు వేసలు మోసాలు

మోసాలు మోసాలు గానరాలు

మోసాలు గానరాలు మోసాలు గానరాలు

గానరాలు మోసాలు గానరాలు

తానిఁ గాంఠూర మ్మ వీనిఁ గాంఠూర మ్మ

నీవును నీనూనునీగవలయు

పొదెవల నూ సేము శైలార గంసేము

వాసేవు నేసేవు వేసి రాకు

నుసె కుత్రి యట నువెలు ద్రోణ నయట్టి గతిచ్చి

శబ్ద ములు శబ్ద ములు గాంగఁ జనువు మెరసి

తవుల మసేతాను నయ్యారితవులతయ్యు

వినినగతయ్యు న్నెనా జుక్రవి శ్చవిఖండను "

ఇట్టి గతి మ్మేక్తులున్ను తెలిసెడి.

" క. నెఱు. ఆ భృఃప్రకృతిఃప్రకృతి శ్చభేదైషావయోర్వికృతిః

కేవలవయాను సద్భుజ్జైవయేయం యథావథంబానం "

ఇదిగూ

తేక: ఆ భృః = సంస్కృతవతికృతభాషలు, ఆభృప్రకృతిః = ఆభృ
ప్రకృతిన్మి, ప్రకృతిశ్చప్రకృతిన్మి అనిపింతునును, ఏషావ =
ఈయం భూభాషైతే, వయోః = ఆరెంబికిన్మి, వికృతిః = వికృ
తియనిపింతునును. యం = యేదైనదేని, ఇయం = ఈయం
భూభాషేష, యథావథం = యదేచ్ఛగాను, ఉజ్జైవ = ఆరెంబినిన్మి
కేవలవయా = ప్రత్యేకరూపముచేత, అనుసద్భుతి = అనుసరిం
చు వచ్చును. ననీతాత్పర్యవయ. కెన్నితెలుగువారిటలుసంస్కృత
మలునతేప్రత్యేకమయ గా వచ్చువ తవుముమమకొను. కాన్మిశితకృ

తమనకే ప్రత్యేకముగా తప్ప వేరే ముందు. అది యెట్లు
 తను సముద్రమునకు సంక్రమించును. అది నీరు కాదు, ఇది
 మొదలయినది సంస్కృత తత్వములు. పాత కృతమునకే
 సముద్రము, కాదు అని నావేతను. కృష్ణుడు మొదలయిన
 వి సంస్కృతమునకే తత్వములు. ఇంతలక్ష్మికి లబ్ధి ఇచ్చిన
 కుష్మణము, మొదలయినది. పాత కృతమునకు నేర్పవలసినవి
 నిరి, మంచి, పాతి మొదలైనవి పాత కృతమునకు నేర్పవలసినవి
 లు. ఈలాగున పాత కృతము మొదలైన సూరసాగరములకు
 ప్రత్యేకముగా తప్ప వేరే ముందు. అది నీరు కాదు, ఇది
 నీరు, ఇది నీరు. సూరసాగరము; ఇక్కడ మొదలయినది
 సునము తైలాది తత్వము; రామకృష్ణము, రామకృష్ణము
 నిర్మము. మూగ అక్షరముల తత్వము. ఈలాగున వేరే ముందు
 ముందుదెలుసు కున్నది. ఇంతకు దీక్షాపాతములకు కారణం
 వెలిగించెను.

“క వదలకేసి దక్షిణములు

బాధవివేకములు భూమిపాదములకినను

ర్థము పాత కృతమునకు

నది తప్ప వేరే ముందు నానాభిమతిగాంబెది.”

అది యెట్లు చేసు.

“అది యెట్లు చేసు. అది యెట్లు చేసు. అది యెట్లు చేసు.”

మంత్రి ముం జనుపే రమందమామ

యోధులు జోధులు యోగంబు యోగంబు

బుంధంబు బంధంబు పృథివిపుతమి

విష్ణుండు వెన్నుడు వెన్నునాడైపురిండు

పుస్తంబు పాత్రంబు పోలికజాతి

గుఱ్ఱండు గుఱ్ఱండు కుక్కకుర్చురమగు

వల్లభియ్య సేజ్జినా మా విజాని

యనెడు పలు మలు పద్మవాహ్వా యమురియ్యె

వీని నన్ని యునె యిది వివేకబుద్ధి

తల్లి ములుగులకు తల్లెల వత్తము మెప్పు

విప్రుల నిద్రించు బాగుత్తది కృతార్థులు "

ఈ శబ్దములు పద్మవముతైరత్రయము సూత్ర పోలియును
గా సూక్ష్మము గన జొంగింపెద.

"శ్లో. తే వృషవింశతే పాకాభ్యుహోష్ట పౌష్టస్యైః యతే

యుకారస్య శ్చ నైత్రిక్ష్య పౌష్టమిత్థం భవేదుతా

వికారస్య భవేదేత్థం బియ్యం పాశ్చాత్యుత్త

తీర్థ్య రోగస్యైవాపసంస్య కథోరైశ్చ సహజైశ్చ

అదౌ యాత్మైశ్చైవాపసంస్య క్షిప్తాస్త్రైకస్యైశ్చైవ

వర్గస్యైవ వర్గస్యైవైత్రీ సార్వజితరతనమి

అహోయత్వస్యైవైత్థం సార్వజితం భావజితస్యైవ

మరియు 'గుణము, సేవము, ముఖ్యము, మేకము, మేకమును, ఈలా
గున ఉత్తమము నకు శీర్షము యుచిలాగున వచ్చును. గుణ
శబ్దములూ ఇచ్చినను నష్టంబునకు శీర్షమునాం
అవేత్తుత్త" మని జ్ఞానమును, లాగును నకరమును

"క్షేపజ్జీకరసాః క్షయే" అని క్షయజ్జీకరమనన్తరము
 రమును సకారమున్న వస్తువుని. పక్షి, వక్రి అనికకారము
 వస్తువుని. లక్ష్మి, బుద్ధి; ఇక్ష్మి, ఇయి; అనిచకారమువల్ల
 నది. క్షేమము సేవము అని సకారమువల్లనది 'ఇంతు' అని
 బిందువురావడానకు " ఏకస్మిన్మైవ బిందుస్సార్పిచ్ " అని కే
 తకి, నేదంగి; వర్ణకి, వత్రింగి అని బిందువత్రిప్తి " ఏకారస్యైవ
 ధ్వేవే " అనగా క్షేమ సేవాలవద్దయిపోడి. " బిందురైవైవ
 బిందుస్సర్పిచ్ " అనగా ఏకాంతం, ఏకతవ్య, కాంతకాంత. " రేఖ
 రేఖస్యైవ సార్పిచ్ " అనగా వక్రి, వక్రి. " అక్షరైవైవ సార్పిచ్
 వత్రివే " అక్షరైవైవ సార్పిచ్ వత్రివేనామ. " అక్షరైవైవ సార్పిచ్
 వత్రివే " అనగా మాణిక్యం, మాణిక్య, " ద్వీపైవైవ సార్పిచ్
 వత్రివే " కుక్షింశం వత్రివేనామ. " చంద్రస్యైవ చంద్రస్యైవ
 అస్మిన్ దివతేజరమ్ " అనగా బత్రిము, బత్రిము; బత్రిము, కత్రి;
 " అక్షరైవైవ సార్పిచ్ " అనగా 'తస్యైవ, కత్రి, గత్రి
 గత్రి; సకారప్రయోగమువల్ల కేయివనితేతున్నగానిన
 ర్ణము, వత్రి; బత్రిము, బత్రి, అని వత్రిము. " ఇయోవై
 తతి వత్రి " అనగా అయోకారమునకు ఇయో వత్రిము.
 కత్రియ, గత్రియ, అని ప్రానికవత్రిము. " ఏకస్మిన్మైవ బిందు
 సార్పిచ్ " ఇంతు అన్త వత్రివత్రినామ. " క్షేపజ్జీకరసాః క్షయే"
 రిక్త అన్త వత్రివత్రినామ. " ద్వీపైవైవ సార్పిచ్ "

వెయ్ మన్యువడ్డవారిని నా వయ. "కళ్ళియారపిగవెత్తి; " ఇదిన్ని
 అక్కడనేవారిని నాను. "శషయొ సుత్తమువచ్చి" అనగా అక.
 అస; అకాశం, అకసము; సూషం, వెంసము; భూక్ష; బాష;
 "తటయొర్వకరె షాణాం దప్తాదీకూ జ్ఞాపేదివం" అనగా వతా
 కం, పదగ; పృథివి, పుదమి; కదంబము, కదిమి, వృక్షివడ్డి; అ
 బుడి, అడవి; గతిమణి, గామిడి; నారికేళము, నారికదము, సరి
 గరం, జిగదము; "జ్ఞాణలూసాం జ్ఞాపేన్మచ్చి" అనగా లుజ్జం, న
 న్మము; అవర్ణానకు సెనమువడ్డమూసెడి. లాకు లాంగలము,
 తొగలి; కృపలముయ, మామనముయ; - యజ్జం, జన్మం అన్య
 వడ్డ'యూ'కు'బ'రా వడానకు "యికారస్య కారస్యైవ" అని
 వచ్చినది. "కనాయోర్వత్తమువచ్చి" మన్నికా, మన్నియ; బీడ్డి
 కా, బిడ్డియ; సందేహం, సందియము. "తవర్నస్య తవర్నస్య
 రలయోక్తు సయోక్తౌ, పవయోక్తౌ పిమిత్రైవ" అనగా
 భూతం, భూతి; సూర్య, (సూది) - యాలగున గ్రహించి. రల
 లకు; - సూర్యుడు, మోగము; గంధర్వ; కత్తళము; మసలకు; -
 నాగము, నాదము; వంస, అంబ; పవలకు); - కలిపది,
 త్రోవది; కదం, సపము; మాంస, అంబ అని మాత్రానకు
 అకారముగావడానకు "మాత్రానం సమం వేత్తి పాత్రి" అని
 సేమాన అర్చును పా. ... మంది. "మాంస"ని తలకట్టు
 వుండే అంబ. అయింది. పొమము ఇవము యాలగునకు
 వచ్చుతే

ఉతారము వచ్చునున్నది . . . చెది. హిమయు అన్నవశ్యత
 వమని "వ"తారముకావడానకు "మతారస్యవతారస్సౌఖ్యే"
 అన్నిత్రమవయ, త్రివయ; పృథ్వీ, సవరవయ; సమ . . , సవయ; త్తా
 మంతి, మోహంతి; అని వాయవస్యస్యవి; "వతాస్సౌఖ్యవతిదీర్ఘవః"
 అనగా కస్తూరి, కస్తూరి. "హంబాంధ్రార్థచింతానాంగతావ
 దేశాంతావేదిహం" అనగా "సింహవయ, సింగవయ; శింజిన, సింగంజి
 వంబళం, గాంగళి; "యతారస్యవతారస్సౌఖ్యే" జన్మము అన్నవ
 శ్యవతాసినామయ. "అయమయదీర్ఘవ" అనగా అప్యం, వజ్రము, ఉ
 ష్ణం, వెల్లు; అపౌతం, వెలు; ఉత్తాప్యవయ, వెక్తవయ; "మతార
 స్యవతారస్సౌఖ్యే" ఇవయవశ్యవలసినామయ. "వతారస్యవ
 భవేత్" వివాళం, పగడవయ, పవడవయన్న; "తవర్గస్య
 తారస్సౌఖ్యే" రాత్రి, రోయి; వత్త, వాయి; . . . సం, గంజాయి.
 "రస్సౌఖ్యవతిదీర్ఘవ" అనగా తంతు, తాను; "హంకాయా
 సమంవేతిపాత్యతి" తిహంస, అయవశ్యవలసినామయ. సాక్షి: బుక్కు
 ప్రమదేవకబ్ధానాం వీరికిత్రమంగాను, ఇరి, ఇరం; దీర్ఘ
 ర్థనా లగువచ్చును. సాక్షికి ఇతివస్త్రే 'సాకిరి' బుక్కు 'ఇరం'
 వస్త్ర . . రం, ప్రమతు' ఉద' వస్త్ర ప్రమయ. దేవకి 'ఎరి' వస్త్ర
 దేవకి. అనితేలిసది. "కృషికత్వేనవర్ణస్సౌఖ్యే" రెల్ల, రెల్ల;
 శ్రీ; సరి; తంతు, తాను; "కృషికత్వేనవేదిహం" యవతి
 యవదిద; నిత్రేణి, నిచ్చెన "కృషికత్వేనవేదిహం" బుక్కు

“తే వనోక్త్యుద్భవే” అథః, అగ్గవః, పర్వః, పంచవః, సత్వం
 సత్తవ. ఇ త్యాది తరతీతి వింబి వర్ణాభిరవయన్త్య లూప
 మయన్త్యవప్తేనాపై కాచితాప ప్రాశంభాషయగాగ్రహింపేది. అ
 వియైట్లంబే. వర్ణాభిరవయన్త్యః- సంత్ర మాః, సందమామ; వేణీ,
 జేనవి; కూర్పణామ, మప్తనాతి; పణం, పన్తికము;- వర్ణా
 పాఠః- పునాగవయ, పాన్త్య, కాననవయ, కాన; తామరసమ,
 తామర; సానుయోజి, సావరాసి; హింహలు, తేదు;- మ
 భృవర్ణాపాఠః- కుక్కుట్య, కౌడి; డిపవరరః, ఉపారవయ;
 కాపాయం, కాని; బతుక్కి, కాతి; లోపితం, జోతవయ ఇవివేయ
 నలయిన వనిగ్రహింపేది. గ్రంథము విస్తరిస్తు. . . నిమిషం
 కల్పములు బాధావారింపవేడు.

సైక్లః. అద్యాయః పంచశబ్దాః ప్రభృతేస్తు తేషామనాన్వయః
 ప్రత్యేక భవతి తేషామనుప్రవిశం తిశబ్దయోగవశాత్

ఇది వ సూ.

భేద. అద్యాయః = సంస్కృతభాషకు, పంచశబ్దాః యే
 బిశియత్కరములు. అయే బిశియత్కరవయవేష్టియింబి. . .
 తగ వర్ణాశ్శంబును బిద్ధుమునగా అత్ర ఉచ్యతే అను ముఖీ
 యువత స్యాజ్జరంబంబగు నే

‘త. తగ వర్ణాశ్శంబును బిద్ధుము
 నగు అత్ర ఉచ్యతే అను ముఖీయ వర్ణాశ్శంబంబ.

210.

అగు వై పి ^{సో}దేవుల నా

సంగు అం లః అనంగ తోజశ స్వరములగున్

క. భూమి తుదా బిమ్మలు నా

గామె తుసి ~~అం~~ అకారమాది గా స్వరములగున్

తంమొదలు క్షకారము మద

యైముప్పది నాల్గు అగు వ్యంజనము

క. లకలకు బొదము తేదను

పలుకు నజాదెలని యైదు పదులగు వర్ణ

బులు సంస్కృత భా. " ఇత్యాది.

ప్రకృతేష్ట = ప్రకృతానక్తేతే, దక్షిణానాః = పది తమ్ములగు
తే = ఆ యొకనిన్ని స్వరః = అగును. ఋఋ ౧౬౬౦ ఏ ఔ ౨౦౦
ష అక్షరములు తెవని తెలిసేది. అథ = ఈతెను గునం
దు, షష్ట్యంశ త = ముప్పది యాదు అక్షరా లగాని మితివేవు. అ
స్యై = తక్కిన తే = ఆవర్ణములు; కల్పయోగవశాత్ = వపుమయో
గవశానను, అనుప్రవిశంతి = ప్రవేశించును. షష్ట్యంశాదు శ
రీరము. ఇత్యే కులమేవ ప్రవేశిస్తున్నది. ఈయంత్రాజా
షను వచ్చే ముప్పది యా అక్షరములు యేవంబే ఉత్తరసూత్రము
వచెప్పుచున్నాడు.

౧౬౬౦. శ్రీవిధాది సుదామోమోమో వక్రతమావను స్వాకం

కేగవచయగతకణతదనవజమయరలవవహంతు

అనిగూ.

హంబీర్

బోక. అచః = అచ్చులు, ద్వివిధః = లఘుదీర్ఘరూపమునరెం
డువిధములైన, అవతారమున్ము, ఇవః = ఇతారమున్ము, ఉవః
ఉతారమున్ము, ఏవః = ఏతారమును, ఓవః = ఓతారమును (తెలు
గున ఏతారమునకు, ఓతారమునకు వతి స్పదీర్ఘములుగ
లవు. గనుక ద్వివిధములని అనాడు.) అది యెట్లుచేసి

"క. అలఘువతు సృంధ్యక్షర

ములఘాస్తై యై య దక్రమై వవి విరెండు

తెలుగునకు వతి స్పదీర్ఘము

లుల యెఱుఁపె ఏ య న వలనెఱుఁపగున్ "

అని ఏ ఓలకునవతి స్పదీర్ఘములు కలవు

వక్ర) వక్రయః = తెలుగును, అను సార్వతయః = పూర్ణముగా
ను సార్వతములున్ము అని ఇతి ఉక్తిః ఏ ఏ టి బి టి టి అంః.
ఈవకునాల్గును అచ్చులును. తగ వజయుగ ఉదాతదన
ప బ మ య రు ల వ స హ శ " యో యో వదిరెండును, వజ్జిర్గః =
అక్షరములు. తెలుగున దంత్యములును, హల్లులవును అని
గజయిరెండువిధములు గనుక వజయిగవనాడు.
దుత్త్రే హల్లువుదేదము ముందట వతి స్పదీర్ఘము. అచ్చులు
ఏదనున్న, హల్లులు యరదైరెండును కూడ ముప్పదియై
అక్షరములు. ఇవి తాత తావు లేవి మొదలైనవి దేశీయము
లు తాని తెలుగు కావు.

గీ. తనర తివి తేవ తావును భాతయ

మొదలుగా జ్ఞాతయి మలుపుతున్న

వర్ణములును... ను వాక్యంబు లన్వేష

శ్రీమంబు గాని శైత్రములు గావు!"

పూర్ణముంబును సావరత్రి మమ ఉత్తరసూత్ర మున
జెప్పుమానాడు

౯. శ్లో. నిశ్చ సావరత్రి జ్ఞాను సావరః పూర్ణార్థ జ్ఞానతాత్పరః

పరిసావరత్రి జ్ఞానం బువేషే నీరజ్జ్ఞానం దవనస జ్ఞాన

ప్రతి. ౨ సూ.

అ.క. నిశ్చః = నిశ్చమున్ను, సావరః = సావరమున్నెన, అనుసావ
రః = అనుసావరము, పూర్ణార్థజ్ఞానతః = పూర్ణార్థమున్నునుండము
న్న అనెజ్ఞానమున, జ్ఞానతః = రెండుజ్ఞానములు. కబ్బముతా
బుట్టినది నిశ్చము. అందలతకుందనము, యిది.

(13వ తాళపత్రము వేషా)
(గొంథపాతము)

రస్యాయితార స్వని జ్ఞానం బువేషే నీరజ్జ్ఞానం దవనస జ్ఞాన
మతేన" అని పాఠిని సూత్రముంబు లభ్యుభయ అలభ్యు
భయ అని రెండువిధములుబహుపఠబడెను. లకారమునకు'ణా
ళః" అనెపతిశ్రుతవర్ణితరణంసూత్ర ముండు రెండువిధములుబా

శేషిం చినరవర్ణము యిం యింధ్ర వ్యతరణ మంచుతెంచు విధములనుట. తతః తేష రేఖలని త్రిశింయోది. ఆ ఛేదము ముదల వలె స్తున్నాము

“క. ప్లో. అభ్యః త్రియాసు భూతార్థద్యోతనమాభ్యగం వినిసభ్యః

యశ్చ తి మాత్మల ఘం యం ప్రవదంతి సేతీణతః పరం సేతీణమ్”

ఇది ౧. సూ

తీక. త్రియాసు = త్రియల యందు, భూతార్థద్యోతనః = భూతార్థములను తెలిపించెడిది. అభ్యగం = నామూది నుండెడిది. విని = వినిగాను, సభ్యః = సమస్తమైన, యః = యతః, అతః = అతః (అతః మనఃగా తలకట్టునుట). యయో కనియో మేదలయిన, త్రియాభూతార్థస్థిత యశ్చైతాదైత్యై, యేషు యేషు మేదలయిన... మాది యతాదైత్యై యారోదు విదియ కదమ యతఃవల లన్నియు తలకట్టుగలవని తెలిసెడి అని సూత్రకారుఁడు నిశ్చయం.. లక్షణాంతరములయందు యెరలును య్యోర ఫ్త య్యోద ఈ మూడు శబ్దములయందున్న మధ్యయతఃవల యే త్పమనిపెట్టి... యేట్లుచే.

గ. తా యెరలును య్యోల యుప య్యోదయను దర్శ

గలుగ దొత్తుంబు మధ్యయతఃవలయగు

దుదనుత్రయి దత్తనే త్పంబు గది యాదాది

న త్పమొందదు తెలుగుననబ్బినాథ! ”

(ముగ్ధానురామస్య కవిజనసంజీవన.)

24.

అప్పు కవి యిప్పు ప్రకారము. ఇవి . . . యికారములన్నందుతో
తముద్ధరాఖురా మన్నను నిషేధించినారు. ఎట్లంటే

"గీ. ధరణి ను యైరిప యైరిక తాయెరలును
గల యికారములకు వక్రీప్యము నిజము
మయ్యరాఖురామన దాని మూఁటిని పద
మచ్చి యూ లని పత్తె వయమృతమిచ్చి"

అని యెఱుఁపెను.

"గీ. ధరణి ను యైరిప యైరిక తాయెరలును
తైరి యె దకన్న వక్రీప్య ప యైరిక యైరి
తల్లి తాళునకైతత్త్వదగి నస యలు
తె వి యికార యెరలయైరిను దెచ్చియునను."

అహల బల పతి యిప్పు లాగు.

"కెల్ల. ప యైరికాదీనా మ గతయికారస్య విత్తీం సర్వో

(16వ. తాళపత్రి వయవేషు)
గ్రంథపాతము.

వి పతి సము డవే వనుట ఎట్లనఁగా
యలవలు. అప్పు మ 4ది అప్పునకు చప్పునయికారము లఘు
యికారము అని వు నుపేక్షి నాము. ప్రథమం తము మది
పికారమునకు చప్పున యికారపు పికారము లఘుపికారము

ల శబ్దప్రసిద్ధము వేను. వేటికి విరూధములువేవు. అన్నిటి
కు ధాహారణము.

"గీ. నీళ్లు పాలు నుగూడిన బిల్లు పాలు దూ.

నా యిహివిజ్ఞాపణము నీవు, బాయకుండు

మనుషులచేవికత్తెల బుకహి మాయలావు.

భైవముఖా బ్లింబు వంతు సి గ్గువదియింటె.

ఈ పద్మములు లాగ లఘ్వుల ఘువ ర్ణాలకు యితి పతి సము
లుపూపాడి. కుందలు ద్వివిధ వకారములు కు యితి పట్టుమై
త్రి వేదం దురు. ఇంత ర వర్ణా ధాహారణము.

గీ. త్రైతలు గల బ్లిపెను పాప త్రైతలవంటి

కలుకు పలుకుల కంభు నుక్తలుగఁజేసి

వరమ కల్యాణ గిరి కు వౌశ్వరీ డ నూని

రణావి నూదంబు న విప నిర్భ దులు పెగడ."

ఈ పద్మము మోనేరెఫ్ కు నా రెఫ్ యితి పతి సములు
న్యవి. ఈ ప్రకారం గానో ప్రయోగింతు నది. కకట రెఫ్ రె
ఫ రెఫ్ లకు నిర్ణయము.

"గీ. ఉక్తిది పలుకుమోటు సెగిఁ దేల్చి పవిత్ర

రెఫ్ కాదు కకట రెఫ్ గాని

తద్భ వపుఁబడములఁ దవివినయారెఫ్

రెఫ్ జాని కకట రెఫ్ గాదు.

అది యెట్లుండేనె-

కట్టి మెను, కజిమెను, గెట్టి, గుటియ; పుట్టి, పుటి
య; తుట్టి, తుటి; యులగున యిట్టి నమోట తేలుటవలెన
విశకటలు గాని రోఫలుకావు. తద్భవపురేక్షేలు. త్రి, సిరి, స్తురు
డు, మరుడు; అప్పురసలు, అప్పురలు; కర్పూరము, కష్పూరము
నిర్భరము, నిర్భరము; గర్భము, గరువము; పర్వము, పరువ
ము; భర్తము, దరమము; అశ్మర్యము, అశ్మర్యము; అర్థము,
అరదము; పరిక్షింతు, పరికింతు; ప్రయోగించె, పరగిం
చె. యులగునవచ్చిన రోఫలు శకటలుకావు. తద్భవముకాక
తెనుగు పలుకులుగాను రోఫలున్నవలెవు. అది యెట్లుండే
ను.

“గ. రోపయనగరెట్టి రోయలనంగను
రోపురెనె ననగ రోయయనగ
రెండుతెగలనంగరెయలనంగను
రొజ్జల యొసుర పరొచ్చివెనుత.

క. గరివంతటామలనంగను
గరిగరికన గరిగెననగగరులనగనె
త్తురునాగనుదిరిగెనెరు
గరుపారుతయనగరొఫగణము నృసింహ
క. కరమర్థి యనగవిరులన

గెంరవంబునగోరె ననంగ గురుసులనంగా

కరసులనవేరు గుటనగా

సురలుట తెరలుటలు రెళ్ళలు చ్చీరవంజా!

క. తరబుది తరికెండనగా

తరిదట్టిన. . . సనంగ తరతరమనంగా

తెరలుట తెరలుట తెరవును

గరగరబారిబారియు రెళ్ళగణముముకుండా.

క. చిరుగుటలు నతీరుటనా

చిరిపెంబున తీగుబడిన చిరికెనెననగా

తెరిపన పరియినతెరిప

క్రైరలనంగా రెళ్ళలయ్యెరిగినరసింహా!"

ఇవిన్ని దీర్ఘాక్షరముల మించునదేవిన్ని రెళ్ళలు ఊ
దీమోట తేల బిలికేవిగాన తెలుగు పలుకులలోనున్న
శతరెళ్ళలు.

సో: వలలుటపెలు కుట జిజిబిజి కలువన

యలుముట తెలుముట లులుముటలును

తెలుగామియినగ పేర్పులుముట గజివయలు

దజియినన తిత్తన పిజికియినగ

అలువడిమిలుమిల్లు కులుకులుసేమజి

యలుముటను అుమాది లులు కటయను

చాటి యిటు తెల్లవోడ్డె ఆ యును పలుపును
దులుసును కట్టె ఆరలునగవన

గొడి యిటు దునా గ ములుములు కలు కలుయను
అక్కలు యుగియు . . . గుచ్చులునంగ మెలును
దనగనులు బతు పొలు పొలు గనగ మజిది
తెక్కతో శును మలుదలు జింగునాగ.

ని. పొలుకును నెలుకలు . . . పునుపెలుపును

తుందలు పల్లలు గొడి యి పుజియ
తతి మజినె జియును గలుగుతు మలుగుతు
పలుగుతు వెలుగుతు పొలుగుతు యును
వెలుగుతు వెలుగును తెలుగును వలుపును
అవును పలు యు దగ్గలు జులుకు అత
చాటెలు గూ పలుద గలు యు నజిముతి

గొడి గొని నుజిగానె నలు కుటుయును
కాలుకుటు యును నుజితె ములుకును కులుగుయ
నెలుకులనగ తలుము తలు ములులును
యలుకుటు యును వెలువి యులెయ్యి కులువి యు
పజి యు బనగని వియు బందికాలు. "

ఈ రెండు రే ఫలకు యితి వేతనలు కవియ కుండవరెనని
మహారాతవులమతము. కుండజిమల తానయ్యారే ఫలకు యితి వే

తలుకు కుఁట్రమువల్ల కలుకువేక.

"౧౦. శ్లో. పతి తపదికం పానామ ప్రత్యయా ఇహ వర్ణకః త్రియా ధాతుః
పరిణాస్య మాసతామో బిందు రనుస్వార ఏ శ్చ ఘోవత్రేః

ఇది ౬ సూ.

పతి తపదికం = కజ్జ శాస్త్ర సిద్ధమైన పతి తపదికము, నామ =
నామ మనంబుడును. ఇహ = యో వ్యాకరణముందు, ప్రత్యయః =
ప్రత్యయము, వర్ణకః = వర్ణక మనంబుడును. ధాతుః = ధాతువు
త్రియాః త్రియాశ్చ య నంబుడును. అనః = అన్యులు, సమాస తః =
సం. పేద, పతిణాః = పతిణము లనంబుడును. అనుస్వారః
= అనుస్వారము, బిందుః = బిందు వనంబుడును. ఏశ్చ = ఏమిట
వత్రేః = వత్రి ములనంబుడును.

'ఏశ్చ' అనగా పాణినీయ సూత్ర పతిష్ఠిని కి ఏమి
లకు రెండుకిన్ని గ్రహణము.

"౧౧. శ్లో. వత్రితమవిజ్ఞులస్య స్పృశ మాసతః పరిణాసోద్రితావ్యోనః
కనటతాః పరుషాన్యాగజిదదబాస్త్వ సతశాస్థిరా ఇవే"

ఇది ౬ సూ.

"విచ్ = విభేద రెండున్న వత్రితమము లనంబుడును, విచ్
అనగా పాణినీయ సూత్ర పతిష్ఠిని, విభేలకు గ్రహణము.
మా లః = మాల్లులు, సమాస తః = సంగ్రహముపేద, పతిణాః =
పతిణములు, స్పృశః = అప్రను నః = నకారము, ముతాన్యాః = ముతము
ను కేలుగలది.

తదట తపాః = ఈ యోగున్కు, పరుషాభిః, పరుషములవే
పేరుగలవి. గణిత దబాః = ఈ యోగున్కు సరళాః = సరళ(మ)
లనఁబడును. ఇతరే పరుష సరళలకు గాతమిగిలినవాల్లులు
స్థిరాః = స్థిరలనఁబడును. ఇంకు కులత్క్షణము.

త పరుషలగుతదవహవల్క్

సరళుల నుజ్జగ బెడ దబలు జెను . . . చమనగా

ధర న త్పవల పరహ ల్లులు

శ్రీరఘానామ సంకీర్తనం శ్రీమద్భక్తానాం!

— ౧౩. శ్లో. తింబరాద్భ్యుపసిచగృణాం వళరాద్భ్యమనంతరాత్మరంపెతసః

న పదా భృషీయ సుష్టిశ్చో మమనామనుశ్చేత్సైవాభ్యోమ.

ప్రతి. సమా.

ଉ. ୩. ଗଣାଃ = ଶବ୍ଦମୟ, ଇଂଶ୍ରୀକ୍ତ୍ୱାଦିପିତ = ଇଂଶ୍ରୀକ୍ତ୍ୱାଦି

సూర్యగణములుగలవు. అవి యెట్టివంటేను. గురుల ఘనాత్మ
యము.

“క. గురువులుభోచిందు ద్విత్వము ?

పిరుదులు బిడ్డువలు పొల్ల పిరుదులు లభింపజేసె

పెరివిల్లముత్తయ్యాంబాలమ్మమ్మ

క్షరము. . . . పరమశైవ శిక్షిత్వంబు" .

అనిష్టశ్శీఘ్రం దుష్ప్రజ్ఞానమథూర్వాక్షరములుగురువు

లని నిశ్చయించుకొని కఠినంగా పనిచేయుట పూర్వ ప్రయత్నము

వికల్పమునల ఘనమునున్నది. ఎట్లంటే.

"గీ. తారగల హల్లు పరమునగవిగెనోని

తెచ్చి వల్లగ వచ్చును తెల్లమిగను

... చంద్రుండు విభురఁడాదిత్యుయిననగ

రఘుకు వేశ్మరఁదిల సత్ప్రభుతుండనంగ."

లక్ష్మీమంబుర తమున.

" నా

యకుండప్పుడు కంఠ . . . దముంబదియోన్"

" తం

తను తనయందు బోక్షణ ప్ర హావము మూపిన నిల్వితక్కిలి?"

"గీ. జనులు నినుఁ గుర్రగ్రహంబుని . . చంద్రి "

"క. భరత్ర పర్వకాతా

శ్రీర దాక్షిణ్యరామ"

ఈలాగుననే సంస్కృతమందు శ్రు వికల్పముగలదు. ఎట్లంటే

"కష్టాజ్ఞావసి హం సదౌ విషక్రిమిన్యా యేన జీవాప్యహమ్."

ఇత్యాదివైగ్రహింబేది. కియ్యనది పూర్వార్థమునకు న్యువికల్పము
నికేంద్రము అనెదరు. నుద్భిత్తావధరమై. . . ఆంధ్రత్యాక్ష
రములు కల కుల ఘనముయిన నిల్వయిం పఁగాన క్షణమునకు విక
ల్పమునగురుత్వముగలదు యెట్లుంటేని. లక్ష్మణము

"గీ. ద్విత్వమున కాది వర్ణంబు తెలుఁగునందు
 నూద కుండును వలసిన నూది యుండు
 యాన కేవలభూతు క్షమాకావియనగ
 దశరథాత్మనిఁడు సామిధాతికనగ..
 ఈ రీతిని గురుల ఘనార్జునుమంతరిసెడి.
 ఇత గణనిర్ణయము. లక్షణము.

"గీ. గురులఘు పుణావి మూఁడెసి గూఁడ మనలు
 నాదిమ ధర్మ వసెనంబు లండు గురువు
 యాదభవనలు లఘువుల బుద్ధాశయరకు
 లనగన య్భృష్ట గణము బాధ్యును వును క.

"క. నగణంబు గురు పునగమగు
 నగణంబు నామె క్షలఘువు నల మనబురఁగి
 రగణంబు గురు పునగమగు
 రగణంబు ను మెక్షల ఘువు కల మనబురఁగి. "

ఈ లాగున తగయు తలయు, యగము, యలము అనినకల
 గణములచేత ప్రయోగాలకలవు. యింకా గురుల ఘురు
 పములు. లక్షణము

"క. గురుచమరు సూక్ష్మప్రప్రము
 ద్వియోని నయల్లలఘువు చనరు . . . యు
 క్షలుడు పరతత్వమగును

సు రుచి ర ము గ ష ష్ట థై య మం పి న భ్రా శిన్."

ఇం క్త ప్ర స్తా ర త్రీ శు వు.

"క మం బ గ స ర్వ గు రు వు విది

గ గు రు వు త్రిం వ ల ష య వు ను వ ల ప

బ్ధా వి స మం బు ను దా ప వి

త త్రి కు గు రు వు య ను ని య ప ప్ర స్తా ర ము గున్."

ఇం ప్ర మం ద్రీ శః . . . త్ప త్రి క్ర మ ము

క ద్వి త్ర వ మ ర్గు రు భ వ ము

తా త్రి భ రః రెం డు బ డు పః శ క్తి న గణ ము క

మి త్రిం ద్ర వం ద్ర ల న్దా ను

మా త్రా ది గణం . . . శ ల మా త్ర ని య పే గాన్."

అ ర్థ ము. రెం డు గు రు వు యం బ ప్ర స్త రిం బ మో ది రెం డు ప
క్తు లు తు దా పే ట్టి మా త్రా ది గణం న గు మా త్ర యం బ.

. . . సూ ర్య గణం ము ల గు ము న్న వి . మా త్ర గు రు వు ల త్రి త
ప్ర స్త రిం బ మి ది పం క్తు లు రెం డు న్న తు దా పే ట్టి. ^{కే య న వా ర్ష కి మా త్రా} ల కు మా
త్ర యం బ తే నిం ద్ర గణం ము ల గు ము న్న వి. నాలు గు గు రు వు ల త్రి
త ప్ర స్త రిం బ మి ది పం క్తు లు రెం డు న్న తు దా పే. . శి వ న వా ర్ష కి
మా త్రా ది గణం ల గు మా త్ర యం బ తే మా త్ర గణం ము ల గు ము న్న వి.
ని తే వి సే శి. ఆ గణం ము కే వి యం బే.

" క గ ల వ గ ము. వ య వి ను డ త్రిం ద్రా లు.

నలనగసల భారతవంశ నగన నహంసలా
 భలభగరు మలభుస వంసవ
 తలరలనవనలలతగురు తగవింబులజహా " "

ఇ పే సూక్ష్మోక్తి శాస్త్ర గణ వయలని తెలిసేది.

అక్షయమే నవి యక్షరమ, వళిః = వళియనలబడును. వ
 శియనగాయి చిపేరు. ఇందుకులక్షణము.

క. విరమాలువి శరంతులు మ రి

విరామములు విక్రమములు వి శ్రమములు

విరమములు విజృంభణలు

విరమములు నాగయములు వెలయువుకుండా!"

అనంతరాక్షరం = రంజనయక్షరము, శతనః = శతన
 మనబడును. అక్షయి సుష్టి శక్తివిమనా, అక్ష
 యః = అక్షయి మయోక్తయ, సుష్టుబంత మయోక్తయ,
 బిహి = విజృంభణ మయోక్తయ, తన్వి = తన్విత్రియ మయో
 క్తయ, తుమి = తుమిష్ట త్రియ మయోక్తయ, పదాని = ప
 దములు, న = నేవు. అనుకృతేత = అనుకరిం నమోయన్తే
 తే, వాక్యం వాక్యము, అస్తితలకు. (వాక్యేకబ్ధము పదమున
 కుపలక్షణము. బిహి తాత్పర్యము. శతనః, రా మేక్షాభవతి,
 అస్తి, కృతాన్వి గమం ర. అనేప్రయోగాలు. తెలుగునవే
 ణ. ప్రయోగింబులు, యేనా మిష్టయోగమందురు. ఎట్లు
 లన

౩౬

"క. సత్త్వము నశ్చ ప స్తప్తరం

... త తు ని హత్త్రకంబ తుల నుజ్జే

శ్చూ త్వా మేలగె తు నశ్చగ

వి త్త్వ విదు య దుష్టౌ యోగ విధ మంత్ర వాళీ "

అ వో యునుకరియ ప్ర యోగిం బ తే గల వు . అ మకరి
వేదనగా పదము చ్చరియ తు నను 'అను' అనవూతుప్ర
యోగింబొది . 'సంయమని' 'హరిణా యుని' 'రంతుమని' ఇ
ట్టి అనుకారములు ప్ర యోగింబవలయును ఈ యుప్ర
యోగ్యములైన యైదింబికి అనుకారము చేతప్ర . ననుకా
వారణము

"కా. మా తస్య స తతం నమో యునును సంబ త్వాంశ్చ తేయియవం

దేతేవాం దస రోజు మయు . స్థితా మమ తతిహి యం

బాతకా కుశలంసి హ ర్మమను ము వ ర్జ్యంబుతాదనెల్లగా

బాధితేతి ఫలప్రార్థనము వదసి తింగా నే సుకా త్యాయనీ
అత్తయి పదమును ముఖ్యమైకప్రకారము

" అత్తయిని స్మరూపణ ... సర్వత్ర సర్వదా

బహు భావన సంబంధి వృద్ధా తు విక్రమింగతా "

అన్యది విశ్రుతిని పొంది వత్తిష్టమగును. కడమవిసర్వ
నా సర్వత్ర అని స్మరూపంగానో యుండును. ఇందుకుల
క్షణము.

“క. క్రిలఁ గారక మట్టులలు

జ్జీవిలఁజూప ములగులు వింగ వననము లువిభా

త్తు బసెత వ్రయి శబ్దం

బులు సతలము స ములు తార్థములవిలసి య్లుక

“క. క్రిలఁ గారక మట్టులలు

ప్రభి తం జైచె య్లుఁ గుతులఁబ్రత్యేక ముదా

వృత్త సేయింక యె ప్పడు మనెనా

రత్నము బహుకిర్బున నమర ద్విషుఁడ నఁగఁగి

“13. శ్లో. విష్ణుభక్తి కృషణ భక్తి సుస్థైర్య ప్రవచన నియమ విభక్తిః

కించి త్ప్రకంసనా ద్భూత సం తాప యుగా వశాంతి మేవా

భక్త్యా కిల మా జ్ఞేమాదాన భద్ర కలా ద్విమోన పమాంశ్చైవ

అన్యే భువ ప్రకృత యో యే స్ఫుర్జన్మ నో వి త ద్వి తాని త్వివే

ఈ యుగ (చక్ర) యుగ శంఠం చెందు సూ.

భక్త. విష్ణుభక్తి = విష్ణుభక్తియను, విష్ణుభక్తియతియూ పరిచ్ఛేదము

సు స్థైర్యము గుఱున్నది కృషణ భక్తి = హరి యొక్క అకృషణము

.. క్షమలతో ప్రభుమా విభక్తి, కర్మప్రవచన నియమ విభక్తి =

రాముఁగూర్చి అశ్లోకము లును, కించి = ఇందు కృతాంత

మొదలయిన కించి దర్శములును, ప్రకంసన భక్తి, మర్యా

మొదలయిన (స) కృషణములును, అ భూత = అహం, కౌర

మొదలయిన యు ద్భూతార్థములును, సంతాప - అక్రమ, అయ్యో

మొదలయిన సంహారావస్థలును, యదాతదా = ఎప్పుడు అప్పుడు
 మొదలయినవిన్ని, కిం - ఏమి అనేదిన్ని, ఏవాంభు - నిన్నె
 నన్నె అనే ఏవార్థములున్ను, తాపి - మా రింబ అనే తాపిప్రభృ
 యార్థమునకు, కిలచోదె నకు యును కిలార్థమును, తూష్ణం
 - ఊరక, మిన్నక, అనేతూష్ణీమర్థములున్ను, ఆదికబ్బము
 చేత పట్టి అనే విశ్వాత్ములును, మణి సుష్టుతదా కంఠమేద
 లయిన విన్ని కళాః = కళలని, అచినదైతాప్యమును. ఏవాం
 = వీటికి, ప్రాతకి = దైనతారము. నన్యార్థ = వేరు. "కూర్చిరి కిత్తి
 వారి యొక్కరణములు, శివుడుతర్క ఇచ్చి. నింబనామ
 ఘటంపగలకు, చనలకు, అనేవి విశ్వాత్ములు కాకున్నా ప్రభ
 మంపమానములు గనుత సున్ను. . గానోతవేదె. సున్ను ఆ
 పే - ఇతి శ్రుత వ్యాకరణమంబు ప్రభమంబిచ్చివేరు, సారక, నే
 యుక, అనేవి తాపిప్రభృత్యర్థములేను. . . స్మితేలుగున విష్ణు
 ననుంబే ఆదికబ్బము చేత కన్ఠాప్రదకములుగానే వేరవేరి.

అన్యై = యావెప్పిన వాటి కంటె అన్యైవే నవి యెవగలవో
 అవి అన్యైన్యైప్రత్యుత్తరయః = ప్రత్యుత్తర లనబడును.
 యే = ఏవయిన నేమి, నిత్యం = నిత్యమున్ను అనుబోత ప్రతాః = అ
 నుబోదిత = అనువక్తింపునున్న ప్రతాః = నతారము గలవి, స్పృః
 అప్రస. సురతి వేతిపులచేత లాపాదులు వస్తే వచ్చినవి గాని
 పొల్ల నతారము వేకుండానున్న దేవుడి ఇంబుకు,

॥ శ. ఇంత నను పదంబునకప్పురె మును నిల్చి
న ప్రభుడును నెల్చు నింతనికె న్నడనఁగ
దనలు నిట్లుండు గాంధలు తనవికెడు
ఱొన జ్జీర్ణుడై విజ్జీర్ణుడవై పోననంగ." ^{శ్లో}
త్రంకెలి నోపానితిరెండువిధ వయలకుఁ దావారనుము.
జ్ఞాస్థులును. రావారలును.

౧౪
 కృతకృతసులరామునిస్తోత్రం
 మొక్కిరిచి కావించి నాడు మిన్నకనీవి.
 తక్కువైతననా ~~జాన~~ విష్ణుత
 నిత్యచనీయని సతి పాపగుడియైన మోక్షని.

అనుచు. మఱియు నా మాటలను విన్నవించుకొనినట్లుగాను
 ప్రతిపక్షముననున్న వారందఱును నా మాటలను విన్నవించుకొనినట్లుగాను
 అనుచు.

[illegible]

వేద్య = వేద్యము. ఆదేశ్యము వెట్టి వంచెను.

క. వేయముపై బహువేదా

వేయముపై చక్రదశము సేరతనము.

యలయల సెలవులఁజేవులకు

వేయములగు పలుకు వెల్ల వేద్యములరయన్ "

లక్ష్యము:-

"న. వాలయమాలంబు వంగదమంగద

యెక్కట నానయశంబు,

విన్నున్నవెన్న వావిరి వంత బాగంబు

దెందంబు దిప్పెట్లు దిల్లపాటు

నెచ్చెమునెత్తు నెలతఁదెన్నెలకొమ్ము

యెయ్యారవారజంబు

పొక్కకు నెచ్చెగు పొచ్చెంబు ముచ్చక

వెల్లజంబుచ్చెరు వక్కునక్క

వెలదియగు తెల్ల వేసవి వేస వీలు

నాగఁజను . - లదేశ్యనామకములు

వీనిఁజెప్పిన కవి తలుచును ముచ్చ

బాఁతర కేర్తి విచ్చెత గత్రి వర్తి ! "

ఇవే లాత వ్రావహార సిద్ధ మునైన వేద్యములు. వీటిని

మంత్రి పొచ్చెముచ్చ, లచ్చెరువున్న తద్భవములయందు

దృశ్యమైనవి గనుక నేకబ్ధులు వేసేయాలని సేరూఢులు
 పద్మ వాలిగా వికల్పములు. అనియిమాన్యమృతి, అనిగ
 మృతిక్షణము మునుపుచెప్పినారు. గనుక పల్లకణము. ఈ
 సూత్ర మందు వాగనుకాసములు చెప్పినారు గారు. ఇచ్చా
 కరణ మందు చింత్ర భాగ నాలుగు విధము లని చెప్పినాఁడు
 అలంకార చరాధావ్యాయందు అయిదు విధము లనెడిది
 ఆ అయిదు విధము పోషణ

క. క్రమమునఁ దత్తమ మును వ

ద్భవమును సహజాంధ్ర దేశ భవమును దేశ్యా

ద్భవమును గాఢమృము మనాఁబం

పవిధము లయి తెలుఁగు పలుకు జాతమునెలఁచు

— అంధ్ర దేశ భవము ని మఱి యొకటి యొక్క వాఁచినాఁడు.

అని పలుకుట యెఱి వంపేను.

౪. ఎనుములు గుఱ్ఱముల మొదలవెడ్డులు బండ్లులు బండ్లులు
 ? ప్దములు లెక్కలుగా ము దము లాకులు పోతలు నేయి నూనెయి!

పు నఁచెను పాం దువిశ్వేష భు వేలని నం దగ విస్తరాంతి
 మనమునఁ దోటఁగా బలుకు మాటల నచ్చా తెనుంగనా జను.

ఈ రీతిని చెప్పినాఁడు

జ్ఞ. “విర జ్ఞానైవ మోక్షాధిక తద్భావప్రవృత్తాంత శబ్దజ్ఞాః
 త్రివంతు ప్రవృత్తార్థం సంకేతి త సుప్రసిద్ధ మేవ వచనమ్

ఇది నా సూ.

తే. క. కబ్బిబిడ్డః = కబ్బిబిడ్డకులు, విరళి = అప్రసిద్ధములైన
 పాపరాక్షాసితకర్మా = పాప, క్షేప, మొదలైన కబ్బిములను, ప్రవృ
 వళరంతు = ప్రయోగించురగాక. ఇహతు = యాయాధిమం
 తైతే, సంకేతితనుప్రసిద్ధమేవ = కవిసమయసిద్ధమైనపదమే.
 ప్రవృత్తకర్త = ప్రయోగింపదగినది. 'పాప' అనగా 'మప
 రాక్షాసిత' అనెదాతువునకు తిజ్యభూమి పురుషబహువచనము.
 'క్షేప' అనగా 'వసనివాసే' అనెదాతువునకు తిజ్యభూ
 మిపురుషబహువచనము. ఇవి మొదలైన కబ్బములు అప్ర
 యుక్తములని నిషేధించి వేదమయప్రయోగింపబడి
 నదిగనుక అప్రయుక్తములు కావని మహాభాష్యమంబు, "అ
 స్త్యప్రయుక్తః" అనెవార్థికము వద్ద భాష్యకారులనర్థురగు
 క అప్రయుక్తములైనా సంస్కృతములు అప్రయోగింపవచ్చు
 గాని ఇంకప్రసిద్ధములప్రయోగింప వద్దనుట. ఇటన్యంబున
 ప్రయోగసిద్ధమైతే గామ్యమైనా యోగ్యమని వాగనుకూ
 సనులవివక్ష.

త. భవ్యగుణకావ్యములు వ

క్రవ్యార్థయినవ్యవర్తితదానవిరాజ

ధివ్యప్రమభూవ్యాప్తయ

కౌత్సిత్రవ. దనుమరథురరామా!

గర్భము.

ఇది శ్రీరామచంద్రపాదారవిందపూజాపవిత్రశ్రీ

మత్తురాశరసెంద్రాశ్రీ సన్నవరాంబులు

ధరాధిపతి పుత్రు . . సింహాశ్రీనర

సింహరాజసింహ విరచితమైన

కవిజనాంజనంబున

శ్రీకృష్ణాంబామణి

బాసంబున

శ్లోకరసై

నమః

శ్రీ

— శ్రీ —

శ్రీ శబ్ద.

క వి బి నాంబ న. వు.

— ౧౯౯ —

సంధి పరిష్కృత ము.

“శ్లో. సంధి రత్యయో బ్రహ్మ తో వా తో నాది షు విశ్చక్తి షు తో వా,
ని త్తమ ను త్తమ పు రు ష త్రి యో స్థిరః పరిమి తో స మస్తా నామ్

ఇది ర సూ.

తీక. అను వః = ఉకార వ్యతిరక్తమైన, అయః = అయ్యనక్క
అయః = అయ్య పరమైతే, సంధిః = సంధి, న = నేను. - చిత్తి యన్త
వస్త్రయోల్లే, రాయావి, మైయో తపు ఇచ్చాది. ఇకంఠానకు
సంధి కవి సి న్మయ్యయేనా కు సంధి యానాత్మరు. యెట్లుంటే?

“క. ము దల య కారము పై న

మై పవి యకార మగు చీని యెవయిదిదియె

జ్జెదిగె ననక చీని వయం

జెదెజ్జెదిగె ననకు సంధువినక. . .”

ఈ రీతిని అన్యగానిస్తి వికల్పము గాకలదని మ
జ్జె కుం దలన్తరు. ఎట్లుంటే

“గీ. అలరంగ నషష్టి లక్షానకల్ప పరవ

గాంగజెన్తరు సంధి . . కంఠు

కైంశంక, కైంశ యంత; కినుకదిగి, కినుకయిదిగి. ఈరతిన
అకారాంతాల మేడవికల్పసంధులుగలవు. లక్షణము.

క. బి. . . నషడ్వి గాత్మం

ఋన వచ్చెదిరింప సంధిపాసంగువికల్పం

ఋన జనులయందు జనులం

దననెల్లపుడెల్ల యిప్పుడన గతకంఠా!"

ష. . . ఈ న్మ ఉకారానకు, తన యిప్పుడు రల యొక్క
అని యిత్తమే కాని సంధివేళ్ళు, బీనికెన్నివేళ్ళమందు
సినషడ్వి మేడి యొకా. . . న్మ తవుమమనైన యికారాం
తమునకు నికారాం తములకున్మ, అప్పుడరమైన ష్టుకు యొ
త్తమే కాని సంధివేళ్ళు. ఇంక. . .

(అక్షర తాత్పర్యములకు)
కాన గ్రంథిపావము

క్రియించునైవే హంకడగికుడు, హరిహంకల
ర్పులు; ప్రతప్రతప్రతులు కావు గనుక నతారవయరాకసంధి
వచ్చినది. క్రియించుదములకైవే. . . మునైనానిని
సంధివేకుండానో యుండదంగలదు - విరాటపర్వము.

శైవ్యవేత్తయిని యుం
సెని యిట పానయెగానమనకుంబురి. . . యెవ్వరు

కళా పూర్వకము:-

"

తత్త్వభూషణుల

క్షితి సరితాపయోంత బలక్రిందయినంగరితామహానా
విజయ విలాసము:-

"అకష్టతయివేషము

చౌకానియినాత్రాఁడుయెగినాకెంతె."

ఈరీతినిన్నియుంబవి.

"అనుత్తమపురుషత్రియూసు = ఉత్తమపురుషత్వ
అతిక్రమమైనత్రియూలయింతవి, ఇతః = ఇతారమునకు, నిత్యః
నిత్యముగాసంధిగలదు. . . వెల్లిరసురలు, వైశ్రవరమురు
లు, ఉత్తమపురుషకైతె, కైలయితిమంబును, విశుతిమన్య
లను. అశ్చుతికిమాదిగనుకత్రియూశ్రువాణానవేషు. కి
మాను. . . కితజుయగాసంధిగలదనిన్నివికల్పానవేదనిన్ని
ఉత్తరసూత్రముచేతపెళ్ళుచున్నాము. ఈయర్థమునోవర
భూనియమంబు. . . ప్రకృమపద్యముచేతనిత్యసంధిగాజెప్పి
ద్వితీయపద్యముచేకల్పించినాడు. ఎట్లంటే

"గీ. ఒప్పునిత్యసంధియిచ్చాననిద్వితీ

యేత్తమునకుఁదిపురుషేత్తములకు

నీవలరితివలరితేనలరితినలు

రితనలాక్షునాంధిరతిధులనంగ

అని ~~ఉత్త~~ ఉత్తమునకు నున్న నిశ్చితీయంగా తేల్చాననున్నది. పురుషులయందలి యిహలోకున్న, నిత్యసంధి అని యుత్తర పథముతో పరితల్పించినారు. ఎట్లంటే.

"ఉత్తమైత వానమననున్న. . యుత్త
మునున్నితీయత్తమును నక్షత్రాక్షపథ
భాషితేత్తమునకు సంధి పరగవంతు
కేంద్రయిరిగిరియొగుండు సురలనగ."

అని ఉత్తమైత పురుషైత వానమననున్న నిశ్చితీయ
కున్న నిత్యసంధి అని న్ని శ్రేష్ఠించిన వాటికి వికల్పమనినట్లు
యించినారు. ఇవికల్పాలకుడాహం ~~లో~~ యు.

భారతము:-

"గీ. కేంద్రయిత్తము వారికి గూర్చి యిట్లు
రవని సురలకు - "

.. దు గాంధలు. సంధి కలిగిన లాగువో కల్పము
యినలాగు యాగీతి యానె యున్నది. మధ్యపురుషైత వానా
నకు అలరిచితి, అయి. . . కారము యావ మగు నున్న
ది. ఉత్తమ పురుషైత వానా నకు, అలరిచితి, అలరిచి, అని
ని కార యావ మగును. ఇందుకు లక్షణము

కే. స్వరహల్పరతను మధ్యమ

పురుష స్థవికార యావ ముచితల్పకవే

స్వర పరమోత్తమవీయ

ప్రయోజనము నటించు గాంధరంగజమనా."

"పరిమితం = పరిమాణార్థము పరమైవే, సమస్తా
నాం = అన్ని అచ్చులను సంధి గలుగు, బారెడు, మామెడు, వీ
నెడు' ఇచ్చితి.

"క. పరిమాణార్థ తపవముల

పరము(య) లెరుగు నిచ్చెనెని వదలతనంధువ

తుగలును గాంధెడు పుట్టెడు

గరిసెడు గంపెడును నానక గంధకాలా!

"మొ. న నల్లత్త ప్పరెల్లా తచ్చెల్లా స్తాత్పరమననికొత్త
తచ్చత్తరాదిజన్మ పాత్రయస్తు నల్లత్తిమాదికన్మజ్జం.

ఇదిగూ.

త్తక; తద్దర్శితః; తత్ = అత్యులయొక్క తద్దర్శ
= తద్దర్శములయందలి, ఉత్తః = ఉత్తరమునకు, నన్యత్
సంధి వేడు - గడ్డింబునంబు, పొలింబునీశ్చరీ.

వర్తమాన నికొత్త = వర్తమానార్థ మును విధింపఁబ
దిన, మాః = ము వర్ణమునకు, వా = వత్తెల్లాన, నన్యత్ = స
ధి యవును - నగునుని ట్లనియె, నగుటల్లనియె, నును
నుండె, ననునుండె, నీతః తనగ.

తచ్చత్తరాదిజన్మ తదాదిజన్మ = తచ్చబాంధవుల
తచ్చత్తరాదిజన్మ తదాదిజన్మ = తచ్చబాంధవుల

ఇతః = ఇతరమునకు, చక్రవర్త = అంబుకవరవే, వికల్ప సంధి యగును. అదియెవ్వరు, అదెవ్వరు ఇదియెమి, ఇదిమి కిమాదితస్య = కిమర్థములయొక్క, ఇ . కారమున కైవే, పత్రయః = పత్రముగాను, స్పృహ = సంధిగలదు - ఏమి త్త, ఏమియ్యి; పత్రయః అనాదుగమక యెమియ్యయైమి . . . అనిబ్రుగలదు.

"ॐ శ్లో. అపిశబ్దార్థశ్చైవ శ్చైరేవపథ్యత్వనభ్యుగచ్ఛాస్యైవ."

కత్తుర్థే యాతశ్చైవాస్తోస్తస్యైవ ప్రార్థనం శురపి."

అతః అపిశబ్దార్థస్య = అపియసోయపసర్థార్థములయొక్క ఇతః = ఇతరమునకు, వా = వికల్పమున, యత్ = అంబుకవ, స్పృహ = అభిమతి - వారునొని అంబుకవేని, వారునొనంబునొని.

ఉపధాత్వనభ్యు = ఉపధాయాపమైన, ఉపధాతూపమనగా "అపిశబ్దార్థశ్చైవ ఉపధా . . . అభిదలః ప్రార్థనార్థం ఉపధా సంజ్ఞా స్పృహ" అనికత్తుకాస్త్ర మందుప్రదిగమనకు తెన అర్థురానకు ప్రార్థనార్థము ఉపధా. ఉపధాతూప . . . రేః రీయోక్త, ఇతః = ఇతరమునకు, తా = యవర్థముపరమైన, వా = వికల్పమున, యత్ = అంబుకవ, స్పృహ = అభిమతి - అమి, అమిది; తనర్థి, తనరియి.

కత్తుర్థే = వర్తమానార్థమునకు, తా = యవర్థముపరమైన

సోః = సు వర్ణము యొక్క, ఉః = ఉకారమునకు, వా-చితల్పమున, యి- = బాపము, స్యాత్ = అగును. వినయము, వియము, అనుయ, అయము; అది కల్పమునకు కల్పమొట్ట రాదు. పనుయ, ఎన్నయ, ఇత్యాది. ఇది గాంతయు వర్ణము అవయవర ప్రతినేకకారమునకు బంధు వత్తిగలదు. ఎట్లంటే.

"గీ. పత్వీ నయ పరం బుగానాం ధ్రా కల్ప మధ్య
నత్వీ మౌ కపే జః బూర్ణం బుత్వీ మౌంతు
నంబ యెంబ నుపంబను వంబ యివన
మంబు భక్తల శంతగుఁడంబు తమయగ.

క. పూ. పే బూనియే బూన్దేన,
బంబువు యెంగింపఁ జెల్లున మరత్రాణి
మంబు మసోరభ నికరము
పంబె ర మాధ్యంబు భక్త పాప జూడ నంగార

"శ్లో. శ ణ్డా త్త బ్బ ణ్డా తః సోత్త పదా బ్ధి ర్భ వా పతే పూతః
(ఏ) క మాధ్యే నిర్మిత మో ధ్మింబుత్వ మవర్ణ పతి త్రియార్థంబు

ఇది ర సూ.

తీక. శ ణ్డా త = కల్పముకంటె పర మయిన, త బ్బ ణ్డా తః = తబ్బ
బ్ధా ర్థ ము యొక్క, అః = అకారమునకు, (వా అనునది అను
నది యిసువుత్రిసేయిని యిసువుత్రి ... మానమందు చితల్పము
గా బాపించును. బాపనది, కెండు బిది కాపది. 'అపొజ్జే' యా

ధృవకర్షారపటంబులుండుకాని వేద్యుగారకవ్యవహారం
 వంన వయక్తవశించాల్సే నీవే అందుగా ఉన్నా కి వీక్షించివే"

ప విత్తి యార్థము = పబ్బెవగటో అనుభావ్యార్థము పదు. ప
రమైతే, ప్రభుమా శ్రేష్ఠత్వముః, ప్రభుమా విశిష్టతయవమైవ
మోః = 'మ' అనుపద్యమునకు వికల్పము నగుపము. ఇయిపది.
అగుపమరాతపాతే మ. ముక్త పూర్ణాని ముక్తనగు నా.
దకారవయవలన బిందువును వికల్పము అగుపము. బిందు ప్రతేనప్ర
భు మువర్ణమై యుండును. భయంపది, ఇయముపది. నంకతిక
బ్ధిముననును పదిప రమైతే యిట్లైరాంపము సర్వకబ్ధిములను
నిష్ఠా కారము సూత్ర కారమతము. సర్వకబ్ధిములను బిందు పేర్తి
న సంజీవిని కారుని మతము. ఎట్లంటే

కృష్ణ పాత్ర పోషించుట

నిజం దగు సంస్కృత వాచక మన మెల్ల వలె మొదలవలె
గడు... పెట్టె సంకలనం

పడినా కుల పట్టవె బుఃఖనా యాన తియెడి

ತೆ. (ಸಿ) ಯಾ ಇ ಯ ಪೂಂಋಲಿ ಲಿಂ

కు యు పంబుగ నిల్చుచును మువ్వ ప్లకులు
న యు బప్రి యం పురిమర

భక్తియై ఖైయ్యిల దానవు కృణ్ము. పదిరవఁ గీ॥

సంజీవనీకారుని మతము ప్రాచీనము

ఇందువెత్తి యిదర కల్పములకువెళ్ళినట్లును సూత్ర కారము
వము సర్వకల్పములను ఇందువెత్తి యెట్లుంటే

"క పది పట్టపాటు పట్టుల

నెడుప్రకృతులు పరమంగా నిలువదు నిలువ

పది ప్రకృతములు ముట్టివలసిన

పది వెలుగులు నగును నగును ప్రకృతభేదము

గి. ఇయి పది ఇయి ముప్పది ఇయి పది ఇయి నంగ

సూత్ర పట్టి ముద్ర వలసిన పట్టి ముద్ర వలసిన

నలరు పాణిసూత్రం పట్టి యివలసిన నలరు

నివి... లక్ష్యము సరణిచేసెట్లు గవలయు."

పదుదాతులు పవనార్థమున పుడు లి కర్మభాతులు వసు
బయిపుడు కర్మభాతము వర్ణమున కర్మభాతము గనెదను. గణము
వది, లక్ష్యమువది, "పవనార్థము" అనుభాతువు గమనార్థము.
గమనార్థము అర్థము యివలసిన పుడు వర్ణమున కర్మభాతమున
అగును." అప్రసాదః పృథివ్య వేష్యాన్తా" అనుసూత్రముచేగాని
అవతారికావారము ద్వితీయ మున్న సూత్రముచేగాని... న కర్మ
భాతము వచ్చిన పవనార్థము వర్ణమున కర్మభాతమున కర్మభాతములని
ప్రవీణుల వలయును

కెను. పవనార్థమున కర్మభాతము వచ్చిన పుడు వర్ణమున కర్మభాతము
అవతారికావారము ద్వితీయ మున్న సూత్రముచేగాని... న కర్మ

చ సూత్రములు.

అక్షరే = సమాస మంబు (పాత్రకృతవ్యాకరణసంకేతమున) అని
 ఉత్పాదకమైః = ఉత్పాదకమునకు, అని = అనియువరమైతే, నుమః
 నుమాన మమ వస్తువు. సకారముపరి ఉత్పాదక మకారములను
 లాపము. 'హలంబ్రం' ఉపదేశమును నాసిత్యుత్' అను సూత్ర
 ములతో 'రాక్షసే దుర్' హంబునెత్తులు 'అగమకాస్త్ర మనిత్య
 మను పరిభాషతో తాన్నియెంట్లవేడు. ఉదా. హరి పూ. ౫.

సోమలమిక్లియ దప్పకుండల

క్షీపతి గ్రుమ్మరుగది యిపేపున మాపున"

హంబు. ౭. ఆ.

"న. ది నకెచ్చా మువకుడై తనమేన గలుసొమ్ము

తాడు తతబుచ్చుం బు గుడు వచ్చెను."

కళా. పూ. ౭. ఆ.

"శిరసంబంబరయోగ్."

శ్రీ వాచకమునకు నుమానమ వెత్తికెను.

"అస్యస్యవయసమనెన్యనియన్యవ్యజయంబు."

పాత్రయంబు, జివరంబు, తామరంబు. ఇత్యదులు

"అమృతే పరే అంత్రిలాపశ్చ అభిప్రయోగవిధి పద
 మయైక్త అంత్రియై నకు లాదమగును అమృతే తమనగా

"అమృతే తం ద్విప్రీయత్యః" అకబ్బమేరంబవ ఉచ్చారణంబు

అమృతసంజ్ఞ. కౌకార, ఓకూమూ, అశ్మశ్మ, అవలవల
తిత్తితి

"అహం మాణినాం ద్విత్వం" అహంమొదలైనవానికి, అను
కృత - అను అనెడు పదము పరమైనప్పుడు ద్విత్వమువచ్చును.
దా సోహం మ్మనియె. అది శబ్దమునకు అతః 3 మ్మనియె, ర్ము
మ్మనియె 'అనుకృత' అని అనువుత్తియె వలయును. ధాతు
భి పరమైనపుడు కృత్రిష్టలములుగా మువళ్లనూగ మముగావచ్చు
ను. ఉ. 'కనకనమను.' రామాభ్యుక్తయము ౬. అ. . . మ
ను.' పొందురుగ ౫. అ. ఏకవచనమునను విశేషణమైనప్పు
డు. ముగంగమము

"సూ. భృవాభ్యుత్తమతరణౌ భృబ్ధాభ్యుత్తమతరణౌ."

భృని మొదలైన వాని నను తరించెడు శబ్దములు, ఇహం = ఈ
పెలుగులు ఇంక యందు, భృరుత్తాః ఇహం = ద్విరుత్తములు అను
యన్యవి. ఉ. ఏకేవేక, బుడబుడ, వడవడ, గడగడ, తళతళ
మొదలైనవి. త్రియూప్రవహి వాత్సేతి, ప్రేపితే, ఇవి త్రియ
పద భృవభావము కలవిన్నియగును. ఉ. "వడవడ నిమగ్ని
సూతివడకే" రామా. ౪. అ.

నమ అధికత = నమ భృబ్ధము మొదలైనవొని యందు,
విసర్గస్పృశవిసర్గము, అనుకరణము పరమై ప్రేపిణాపమోను
'రామాయనము' అనియె అది శబ్దమున "ప్రేమే వగతియ
నియె

నమశ్శబ్దమునకెంతయును గలదు. "రామం యనమో
యనియే" ఎట్లుండే

క. నమ ఆదితనిశాపవస

ర్షమయిలకు ధీలాపాఞ్జములువిరాజిలుననిన

బ్ధమెదురుగ నమో నమ యని

నమోనమో యని బ్రజింతునగదోతు ననన్

అత్తాది.

"శ్లో. ఏ రుషా ద్రుతప్రకృతికాపురకాస్సుప్తద్రుతహరిచుస్సౌత్.
అవతారగతా తస్మిన్ ప్రపి . . . ఏ వసంతి తే పరవః."

అనన్ సూ. ౨.

అ. క. ద్రుతప్రకృతికాత్ = ద్రుతప్రకృతికముకంటె పరమముగా
నువ్వుపరుషాః = కరుణితవలు, సరకాః = గజదదలు ^{సౌత్.} అవును.
తద్రుతహరి = అద్రుతప్రకృతికనకారమున్న, బిందుః = బిందువులు
భా, సౌత్ = అవును. వస్త్రాగమలాత్మకం. వలసౌత్ హరిహర
పిశాచాత్' అనుసూత్రమువలన, అవలస్పమువీధనంబునర్థబం
దున్న పూర్ణబిందువును. వస్త్రాగమలాత్మకం. భీష్మముకం
టె పరమగు నర్థబిందువు. . . పునానేత్రంబును. అజితేష్టేనై
జిదిదితి. తస్మిన్ = అనకారము, అవతారగతనతి = బిందువు
రూపములుగాక స్వభావముగా . . . పరవః = అద్రుతమునకు
పరమంబున్న, తే పరుషాః = అకరుణితవలు, సరకావస్త్రముగ

సంతి = అగుచున్నది. ఉ. అంబనుగానివేద. శు. . . బదసేవ.

“ఏవకారః ని త్రీ త్తీం దౌత్యతయతి అహిమ.

“శ్లో. వికర్షేన ప్రతేలాపే పరుషాం సురకాః పరే.

“వికర్షేన ప్రతే = ప్రతమము. . . మేత, లోదే సతి = లోపి స్త్రువు
దౌ కుంబున్ముందగా. పరే = పరమం దున్ము పరుషాః = కఠిన్ముపలు
సరకాః = గతిదదబలు. . . ఉ. గు ముంబలయెక. శుభుంబు
శింబెద. కుంబటి వా త్తార్చము. ప్రతేలాపే సతి = ప్రతములాపి
నగం, వికర్షేన = వికర్షము. . . పరమం దున్ము పరుషముల సరక
ము పొను. లక్ష్మీము. శ్లో. విరా. పతాన. ౩

“క. నాపతుఫలగు గంధర్వులి

యేపతి మృతిబాంధు . . . డె నింతాబలుంబి

పెర్తి పింశ్చునింబుంబులు ”.

విజయ విలాసము.

“శ్లో. కనకంబు వర్షింబు ఘనముల ” కనకంబు = సువర్ణము, కనకం
బు = ఉదకము. ఈ ఉదక వర్షము గకార పత్రాస్థిపాదు.

“ఉ. పైపయి కౌమకంబుదయవారి ములుండగ నావమజ్జనం
తైపువు పపురంబున మెయారముగాగలయెడి దానవ
లాపర తంబ్రాడె” అని పద్యము మొదలుపరణ

పతారము ప్రాస బకారము కావలసిన స్థలము. ఇది గాక

పట్టికూర్చి, విశ్వాత్ములు పరమైనప్పుడు లోపస్పృహలందు సంత
షములు

వేదాన వసు

"గీ. పట్టి కుర్చి యును విశిష్ట పరతపాల్లు

(ప్ర)త మొనరుమెక వజ్ర ప్రవము పెరిల

దుర్భాషా దుపదముని తప్పిం తపదమును

నిర్భామిందు తెర వినుత్పామిందు

లక్ష్మణు.

"గీ. కుమరుని న్గూర్చి కుమరుని గూర్చి కుమరు

గూర్చి కుమరు గూర్చి నా సోదర బురుండు

వనమును బట్టి వనమును బట్టి వనము

బట్టి . . . యు వనమును బట్టి నా బరఁగుభర్త!"

గీ. శ్లో. గనదద హస్యః ప్రభు మా మాతా నాత్మా స్మకాత్మకైశ్చైతే

నవి శ్రుతి కేబద్ధి తురత సన్నిష్ఠా వికానాం భావంతి గనదద హా

సూ.

జీత. ఆత్మాత్మయోః, ఆత్మకేబద్ధిర్భవే, ఆత్మకేబద్ధిర్భవే

అనగా తాను, నేను, అనుకబ్ధములు జీవిత, వినాశినా గాన

అనగా నేను, తు, ప్రభు మా మాతా నాత్మా స్మకాత్మకైశ్చైతే

పరముగా నున్న, ఏదో ఏదో = ఈ పదముల యేదో, గనదద హా

సభ్యః శ్రీ వసు సరిగల కాదు. కాదు కాదు తారక నాముడు,

హరి సనుదెంబె. గగి పాదుడు దక్షిణాదు. ఆదుడు హరిన

దేరు నచ్చుట నేనల, పాగవేని కిచ్చి దరత రమయెనయి."

ప్రథమా తతా తీక్రి అను మాత్రాగ్రహణము ప్రథమా విబృక్తి సమ
వయల గుత్తియల మేదన నవ్వియ మలమేదనును గసదదవలు .

.. నిమిత్తము ఉ. భార.

గీ. ఉ. పాశ్చాత

తిట్లు సేయించెనాంతా రుద్రేలయలు."

"రా రు గదా మనమేదకెం తయిల్చి!"

ము. ఉష్టబృహద్ధములు ప్రతప్రకృతికవలులు. తో
బిదివె, నేలజెప్పితి. విక్రమశబ్దావః అచ్చ తెనుఁగు. . .
పరమంబుందిన, సాంస్కృతికానాంత భుమశబ్దముల పరుష
ములు, గసదదవలు, నవ్వియం = కావు. . . జరింపె - మాయ
య్యోతింకాయలు భండలు, మే జెల్లియో యాశ్రివతి, మతిన పల్ల
వసం కీర్ణము

"గీ. సం కిగూర్చుంగల ప్రథమా తకబ్బివితతి

ప్రకృతి తపలకు వికల్పంబు పల్ల

కాకు సరియోధనా వ్వియక.

.. బులబ్బినాల్చి."

లక్ష్యము.

"సీ. ను తిసేయ ననఁగూడు నె తలంప వత్తిపా

నెదమోవి దూర నేపద యుగంబు

.. చరాదిదేవ

వసి రంతసొంక్తినిక సభ్య నవయగ.
నవరాధి నగుకునైన పదాత్రితు డగుగావు
నవ. నుత
మకరాతి యతి తుఁడైన కలంబుఁబూరి
నకృపా నిశ్చివినిపురుగదభీత!
తూతియుని నీదు పదభక్తి
-- కొకా సను పదభృంజనంబునంగ
తొలురు దురగా వరద నీవర రజారదాత్రి
యె. పండు నిబ్రతీర్తి! దేవతావత్రివత్తి! "

అథ మ . . . ముల మదనంబు వికల్ప మగు

య కు -

నో: త్రిభువన వయలై పరగెడు కళలకుఁ
అథ మం తములనును బరమనైవ
వరు యుగ సదవలగు వికల్పన
గగన కేక కలాపుఁడు గరుళింబు
నకలంక సన్మయంబు కును మదా నారాతి ?
అయి గిసెయి నున్న పాఁడుగవి తతుల
మతి నవ్యుఁడగు వాఁడు తతపంప దతిబ్బు
ననలక్ష్మి పద్మ తులల లా గృతుల "

ఇ త్తద్గుల పేరిణింపొకి

కే. జ్ఞా. బ్రహ్మప్రకృతికాంతసృజనస్థితిః
 త్రివిధసంక్షేపస్థానైః ప్రవృత్తిభిః ప్రవృత్తిభిః."

అదిమోక్షసూత్రములు.

అ. ద్వి. బ్రహ్మప్రకృతికాంతసృజనస్థితిః, పరతః
 పరమంబు, సరళాసతి = సరళవర్ణం కలుగుచుండగా, స్థితి =
 స్థిరవర్ణము కలుగుచుండగా, సృజ = సృజితమునకు, బంధ =
 పవలు, వా = వికల్పవలుగ, స్థాన = అవస్థ. వచ్చె గణాభిరుచు,
 వచ్చె నుగణాభిరుచు, పలుకుచు సత్త్వము, పలుకుచు నుసత్త్వము.
 అబంధ = అబంధమునకు, సంక్షేప = సంక్షేపమునకు, స్థాన
 త = అవస్థ. - విశుత్తరమునకు, విశుత్తరమునకు.
 గా, వదంతి - ప్రవదంతి = పలుకుచును. క్షేపిత అనుప్ర
 యోగము సరళము సరళమైనప్పుడు విశుత్తరము - విశుత్తరము
 ర్మకస్థితమునకు గనుక సరళమునకు విశుత్తరమునకు. అది
 తే నుచు లలుగుచు విశుత్తరమునకు. అ. "వదంతి" వదంతి
 భరుండు కత్తులకుంబునకుండు,

గీ. " అంగుళిగురుండు కరుణాగ్రామంగుళి

కంజ వకలావనమును బ్రయోగించును.

సంజయ వంశంబు చు దను బుచ్చిం దిగియెను

నని ప్రయోగింపఁజూరగా వి యావించునె."

గీ. " సంజయ వంశంబు చు దను బుచ్చిం దిగియెను !

అంబు జాక్షుడు మదమనంబున
దమ్మి యెప్పునుకాక్షుఁ కాపైన్పుకరి
యిననగపత్రియ నంబు జక్కమనామ!
ఇచ్చిది.

క. అ. సర్వ అర్థాత్మక భేదము. సంస్కృత పదము అసంపూర్ణము.
incomplete. అ. కేవల శబ్దము

Copied from the manuscript of Mr.
 Compara Guruzāda Venkata ramadasa Pantulu
 with the original in the Sans. Coll. of Vizianagaram
 (Vizag Dist.).

in the year 1918-1919
2-11-18

2.11.12

